

SOÓS SÁNDOR BALÁZS

Nishida Kitaró *A jó kutatása* című írásának első japán előszava

Nishida Kitaró (西田 幾多郎, 1870–1945) első nagy összegző művével, a *A jó kutatása* (善の研究 *Dzen no Kenkyū*) 1911-es közreadásával a születő és formálódó modern japán filozófia első önálló nagy alkotása került a könyvesboltok polcaira. A megjelenés időpontja sok szempontból szimbolikusan tekinthető. Egy évvel ez után, 1912-ben halt meg Meidzsi Tennó (明治天皇, 1852–1912),¹ a Japánt császári hatalommal modernizáló és a világ nagyhatalmai sorába emelő uralkodó. Az ő nevéhez kapcsolódik a modern Japán megszületése. Uralkodása alatt országa a külvilágtól való kétszáz éves elzárkózás (鎖国 *szakoku*) feladása után igen rövid idő alatt a társadalom és kultúra olyan szintű átalakítását hajtotta végre, amely – nyugodtan mondhatjuk – teljesen példa nélkül álló a világtörténelemben. Japán vezetői² megértették a történelmi kihívás nagyságát és veszélyeit, tanulva az előttük álló példából: az ország irányítói folyamatosan figyelemmel kísérték a kontinens és elsősorban Kína nyugatiakkal való viszonyát és konfrontációit.³ A váltás egyben a gyarmati, félgyarmati státusz elkerülését is jelentette, sőt, annak eredményeképpen Japán maga is a gyarmatosítók sorába lépett.

Az átalakítás és átalakulás nem volt könnyű és problémamentes, de átfogta és áthatotta a 19. század második felének egészét, a társadalmat, kultúrát, a nyelvet,⁴ a mindennapokat és a gazdaságot. Kiemelt szerepet kapott ebben a folyamatban a kultúra és a humán tudományterületek. A nyugatról addig kevés információval bíró, kínai és koreai kulturális gyökereket ápoló japán értelmiség⁵ egyszerre találkozott a *teljes* addigi nyugati kultúrával.⁶ Természetesen itt meg kell említeni azt, hogy

¹ Uralkodott: 1867–1912.

² Paradox módon a császárhoz való visszatérés a nyugat felé fordulást is jelentette. A samurájok hagyományát és az elzárkózás legitimálását a sógunátus képviselte, ám nem szabad megfélekedezni arról, hogy a nyitás kezdeti lépéseit a sóguni kormányzat tette meg.

³ Az első fontos figyelmeztető jel Kína veresége volt 1842-ben, az első ópiumháborúban. Conrad TOTMAN: *Japán története*, Budapest, Osiris Kiadó, 2006. 387. A kérdéskör részletes tárgyalását lásd: Sushila NARSIMHAN: *Japanese Perceptions of China in the Nineteenth Century*, New Delhi, Phoenix Publishing House PVT LTD, 1999.

⁴ A Meidzsi-restauráció a japán nyelv alakulását és gazdagodását is magával hozta. Az addigi európai jövevényszavak (portugál, spanyol és holland) mellett egyre nagyobb számú angol eredetű szó is megjelent. Lásd: Bjarke FRELLESVIG: *A History of the Japanese Language*, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo, Delhi, Dubai, Tokyo, Cambridge University Press, 2010. 403–404; illetve 406–411. A személyes névmások használatának esetét vesd össze: *Uo.*, 353–354.

⁵ Amelynek ideológiai alapját a konfucianizmus és a neokonfucianizmus, valamint a buddhizmus jelentette.

⁶ Abban az értelemben, hogy a nyugat megismerése hivatalos formát öltött.

Xavéri Szent Ferenc munkássága nyomán 1549-től⁷ és a keresztény misszionáriusok tevékenysége révén az ezt követő években egész 1612-ig, a missziókat betöltő rendelkezés életbeléptéig, a japánok európai filozófusok műveivel is szabadon megismerkedhettek. Arisztotelész,⁸ Szent Ágoston és Aquinói Szent Tamás gondolatait a jezsuita hittudósok mind Kínában, mind Japánban tanították és magyarázták.⁹ Ezt a klasszikus latin műveltség további ókori szerzőinek tanulmányozása is kiegészítette.¹⁰ A sógunátus missziókat betöltő rendelete, és az ország bezárkózásának elrendelése azonban ezt követően évszázadokra elzárta Japánt a filozófia nyugati alkotóinak megismerésétől is. A bezártság, a kormányzat által engedélyezett egyetlen kiskapu – *Dedzsima* (*Desima*, 出島) szigetének kereskedőállomása¹¹ – kivételével teljes és tökéletes volt,¹² mind a be-, mind a kiutazást megtiltották: A nyitás így egyebek mellett azt is jelentette, hogy japánok is szabadon utazhattak külföldre.¹³ A nyugati nyelvek ismerete, a japánétól tökéletesen különböző gondolati minták megismerése kiemelt feladatot jelentett a kelet–nyugati kulturális ismeretáramlás japán úttörőinek.¹⁴

A nyugati kultúrával való nyitás utáni ismerkedés¹⁵ a *rangaku* (蘭学) talaján vert gyökeret,¹⁶ amely szűkebb értelemben a holland nyelv, tudomány és kultúra tanulmányozását jelentette,¹⁷ és tulajdonképpen már a sógunátus idején is szervezett formát tudott öltetni. A dedzsimai holland kereskedőtelep a nyugati kultúra meg-

⁷ A japán jezsuita misszió kora újkori történetéről lásd: J. F. MORAN: *The Japanese and the Jesuits*, London and New York, Routledge, 2004.

⁸ Az Arisztotelész-szövegek keleti nyelven történő visszaadásának kérdéséről mint nyelvi és fordítási problémáról lásd: Robert WARDY: *Aristotle in China*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.

⁹ Masayuki HAKOISHI: „Die Phänomenologie in Japan”, *Zeitschrift für philosophische Forschung*, Bd. 37, H. 2, Apr.–Jun., 1983. 299–315; 299.

¹⁰ Jacques PROUST: *Europe through the Prism of Japan*, Indiana, UNDP, Notre Dame, 5.

¹¹ Bővebben lásd: Michael LAVER: *The Dutch East India Company in Early Modern Japan*, London, New York, Oxford, New Delhi, Sydney, Bloomsbury Academic, 2020.

¹² Az 1600-as évek élénk kereskedelmi tevékenysége a kereszténység széleskörű elterjedésével járt együtt, ami a Tokugava-kormányzat számára nemkívánatos jelenségnek számított. Az ország bezárkózásától a keresztény térítés megszűnését remélték. A továbbra is folyó külkereskedelem a legszigorúbb ellenőrzés mellett zajlott. Vesd össze: TOTMAN: i. m. 303–305.

¹³ 1860-ban hivatalos küldöttség utazott az Egyesült Államokba, 1862-ben pedig Európába. (1866-tól a kormányzat is engedélyezte a japánok számára a legális kiutazást a szigetországból. Andrew COBBING: *The Japanese Discovery of Victorian Britain*, Avon, Bookcraft, Midsomer Norton, 1998. 28.) A korábbi időszak illegális utazóit *mikkósának* [密航者] hívták. *Uo.*, 24–28.

¹⁴ A nyugati kultúra megismerésének egyik kiemelkedő alakja volt Vatanabe Kazan (渡辺 華山, 1793–1841), aki a nyugati festészet szeretetét és a nyugati kultúra általános megismerését, a *jógakut* (洋学) kiemelten képviselte. Életéről és életművéről lásd: G. S. DOMBRADY: *Watanabe Kazan*, Hamburg, GNVO, 1968.

¹⁵ Az egymást követő kulturális és technikai ismeretáramlásokról lásd: M. SUGIMOTO – D. L. SWAIN: *Science and Culture in Traditional Japan* (A.D. 600–1854), MIT Press, 1978.

¹⁶ Lásd: Marius B. JANSEN: „Rangaku and Westernization”, *Modern Asian Studies*, Vol. 18, No. 4, Special Issue: Edo Culture and Its Modern Legacy, 1984. 541–553., illetve: Marius B. JANSEN: *The Making of Modern Japan*, Cambridge, Massachusetts, London, England, The Belknap Press of Harvard University Press, 2000. 210–214.

¹⁷ Ching-yuen CHEUNG: *Japanese Philosophy in Chinese-Speaking Regions*, nirc.nanzan-u.ac.jp/publications/EJPhilosophy/PDF/EJPo-Cheung.pdf, 2012. 04. 25., 201.

ismerésére nyitott rejteklakként funkcionált. A tudomány és technika gyakorlati eredményei mellett a japán tudósokat az európai szellemtudományok kulcsművei is érdekelték. Éppen ez az ismeret alapozta meg azt a japán álláspontot, hogy a gyarmati, félgymarmati státusz elkerülésének útja a modern hatalmak gazdasági és szellemi alapjainak megismerése és átvétele.¹⁸

A Meidzsi-restauráció után a nyugati filozófia megismerése szervezett formát öltött, több szalon futva. A '70-es évek kiemelt fontosságú társaságának, a *meirokusa* (明六社)¹⁹ egyik alapítójának, Mori Arinorinak (森 有礼, 1847–1889)²⁰ és a nyugat felemelkedésének filozófiai alapját kutató Fukudzava Jukicsinek (福澤 諭吉, 1835–1901)²¹ munkássága kiemelkedő jelentőséggel bírt a korai kezdeményezéseknél. A már nyugatra is eljutó Nisi Amane (西 周, 1829–1897)²² és társainak munkássága azután magának a nyugati filozófiának a meghonosítását, megismertetését és művelését is megalapozta. A Tokugavák törekvését, amely elsősorban a nyugati tudományos és technikai eredményeket, azok átvételét tartotta fontosnak,²³ kiegészítette a nyugati szellemi eredmények elsajátításának igényével.²⁴ Ez egyfajta nyelvújító tendenciákat is megkövetelt, az új ismeretek pontos megfogalmazásának igényével. Ez az alapfogalmak megteremtését is jelentette: a filozófia szó japán megfelelője, a *tecugaku* (哲学) Nisi Amane szóalkotása. A nyugati értelemben vett filozófiára és általában a filozófiára, mint önálló tudományterületre, a japánban addig nem volt önálló kifejezés. Több terminus is felmerült a filozófia fogalom jelölésére, mint például a fonetikus átíráshoz tartozó: *hiroszubi* (斐鹵蘇比, fogalomjel fonetikus értelemben való használata], illetve a fogalmat lefordítani – *japánítani* próbáló: *gitecugaku* (希哲学) is.²⁵ A szó szerinti fordítása ennek a írásjegyekapcsolatnak: 'görög filozófia', s így a fogalomjelek kiválasztásával egyértelműen utaltak a konfuciózus hagyománytól

¹⁸ A korszak szellemi alapvetéséről és kiemelt alkotóiról lásd: FARKAS Mária Ildikó: *A japán modernizáció ideológiája*, Budapest, L'Harmattan, Károli Könyvek, 2018.

¹⁹ Az 1874-ben megalakult társaság a nyugati civilizáció vívmányait elemezte. A tagok a konfuciózus és neokonfuciózus erkölcs és tudomány alapján állva vizsgálták a nyugati társadalmak etikai rendszerét.

²⁰ Ivan Parker HALL: *Mori Arinori*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1973.

²¹ Önéletrajznak angol fordítását lásd: Eiichi KIYOKA (trans.): *The Autobiography of Yūkichi Fukuzawa*, New York and London, Columbia University Press, 1966. Munkásságáról lásd: Albert M. CRAIG: *Civilization and Enlightenment: The Early Thought of Fukuzawa Yūkichi*, USA, President and Fellows of Harvard College, 2009.

²² Munkásságáról lásd: Roger F. HACKETT: „Nishi Amane – A Tokugawa – Meiji Bureaucrat”, *The Journal of Asian Studies*, Vol. 18, No. 2., Feb., 1959. 213–225; illetve: Thomas R. H. HAVENS: „Scholars and Politics in Nineteenth-Century Japan: The Case of Nishi Amane”, *Modern Asian Studies*, Vol. 2, No. 4, Meiji Centenary Number, 1968. 315–324.

²³ Az elv a magasabbnak és kifinomultabbnak tartott japán szellem és a hatékony nyugati technika ötvözése volt, amely a Tokugava-kortól kiindulva végül az 1930-as évekre kialakította az agresszív japán nacionalizmust.

²⁴ Lásd: Robert M. SPAULDING: „Japan's Search for Cultural Identity”, *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 14, No. 4. Sep., 1972. 514–520., 514–515.

²⁵ A fordítás történetéről és koncepciójáról lásd: Takayanagi NOBUO: *Japan's „Isolated Father” of Philosophy: Nishi Amane 西周 and His „Tetsugaku 哲学”*, utcp.c.u-tokyo.ac.jp/publications/pdf/UTCPBooklet19_06_Takayanagi.pdf, 2012. 04. 25.

történő tudatos elszakadásra, illetve a nyugati értelemben vett filozófia fogalmának megkülönböztetésére a keleti irányzatoktól. A *tecugaku* terminust ebben a formában leírva, de természetesen kínaiul kiejtve a kínai filozófia²⁶ és filozófiatörténet-írás is használta. Piovesana elemzésében kiemeli, hogy a *tecugaku* alak Nisi munkája eredményeképpen már 1874-től általánosan ismertté vált.²⁷ A *tecugaku* kifejezés a japán szókinccs része lett, egyértelműen kialakuló használattal jelölve az európai értelemben vett filozófia fogalmát. (Nisida írásaiban így már egyértelműen és kizárólagosan ez az írásjegyekapcsolat szerepel a filozófia jelölésére.)

Angol és holland nyelvi tanulmányai után Nisit a Tokugava-kormányzat még 1857-ben²⁸ a *Banso Sirabeso* (蕃書調所, A barbárok könyveit tanulmányozó intézet)²⁹ felügyeletével bízta meg. Ebben a munkában fontos szerepet kapott Cuda Mamicsi (津田 真道, 1829–1903)³⁰ is. Nisi és Cudát azután 1862 és 1865 (Cudánál 1867) között hollandiai tanulmányútra küldték. Nisi itt többek között a pozitivista filozófus és teológus, Cornelis Willem Opzoomer (1821–1892)³¹ irányításával mélyítette el tanulmányait az angol és francia pozitívizmus tanulmányozásában.³² Comte és Mill szövegeinek fordításában és értelmezésében úttörő munkát végzett el. Comte hatására alkotta meg a *Hjakugaku renkan* (百学連環) című rendszerező művét, enciklopédiáját.³³ A holland, német és angol szerzők mellett a francia szerzők műveinek lefordítása is úttörő munkát jelentett, amelyben nagy szerepe volt az 1871 és 1874 között Franciaországban tanuló-kutató Nakae Csóminnak (中江 兆民, 1847–1901).³⁴

²⁶ A nyugati értelemben vett filozófia szó fonetikus átírását a Kínában tevékenykedő francia jezsuita, Julio Aleni (1582–1649) alkotta meg a következő írásjegyekkel: 斐錄所非里, olvasata: *fei-lu-szo-fei-ja*: Inaga SHIGEMI: *Philosophia, Ethica and Aesthetica in the Far-Eastern Cultural Sphere: Receptions of the Western Ideas and Reactions to the Western Cultural Hegemony*, nichibun.ac.jp/~aurora/pdf/9Philosophia.pdf, 3. 2012. 04. 25. Ugyan ezen az oldalon Inaga arra is rámutat, hogy mind Hu Si, mind Feng Ju-lan (A kínai filozófia rövid története *Fung Yu-lan*, 冯友兰) a 哲学 írásjegyeket használja a kínai filozófia történetét tárgyaló írásában. (A kínai olvasat: *csö szüe*.)

²⁷ Gino K. PIOVESANA: „One Hundred Years of Japanese Philosophy 1862–1962”, *Contemporary Religions in Japan*, Vol. 5, No. 3, Sep., 1964. 199–206; 199. Már a tanulmány címéből is látható, hogy Piovesana a nyugati értelemben vett japán filozófia kezdetét 1862-re teszi.

²⁸ Roger F. HACKETT: „Nishi Amane—A Tokugawa—Meiji Bureaucrat”, *The Journal of Asian Studies*, Vol. 18, No. 2., Feb., 1959. 213–225., 214.

²⁹ A holland fordítások történetéről és a szervezett munka strukturájáról lásd: F. B. VERWAYEN: „Tokugawa Translations of Dutch Legal Texts”, *Monumenta Nipponica*, Vol. 53, No. 3., Authumn, 1998. 335–358. A *Bansho Shirabesho* alapításáról lásd: *Uo.*, 338.

³⁰ Munkásságának bemutatását és kézirásos szövegeinek megtekinthető elektronikus közlését lásd: 6. *Students Studying in the Netherlands at the End of the Edo Period*: ndl.go.jp/nichiran/e/s2/s2_6.html

³¹ 1908-ban magyarul is kiadták A *vallás gyűmölcsé* című könyvét a *Házi kincstár* sorozat 9. köteteként. K. V. OPZOOMER: *A vallás gyűmölcsé*, Budapest, Magyar Prot. Irodalmi Társaság, 1908.

³² Thomas R. H. HAVENS: „Comte, Mill, and the Thought of Nishitani Amane in Meiji Japan”, *The Journal of Asian Studies*, Vol. 27, No. 2., Feb, 1968. 217–228; 219.

³³ Peter PÖRTNER – Jens HEISE: *Die Philosophie Japans*, Stuttgart, Alfred Kröner Verlag, 1995. 330.

³⁴ Eredeti neve Nakae Tokuszuke [中江 篤介].

A kezdetek alapteremtő munkája után 1881-ben kiadtak egy filozófiai szótártat (哲学字彙 *Tecugakudzsi*),³⁵ majd 1884-ben alapult meg a *Japán Filozófiai Társaság* (哲学会, *Tecugakkai*),³⁶ amely három évvel később már önálló filozófiai folyóirat kiadásába kezdett (哲学雑誌, *Tecugaku Dzassi*). Mind a folyóirat, mind a *Filozófiai Társaság* működésében fontos szerepet kapott Inoue Enryó³⁷ (井上 円了, 1858–1919), aki a Meidzsi-kori buddhista filozófia egyik kulcsfigurája volt,³⁸ e mellett pedig az első filozófiai intézet, a *Siricu Tecugakukan* (私立哲学館), a későbbi Tójó Egyetem (東洋大学, *Tójó Daigaku*) alapítója. Ezekről az évtől kezdve jelentek meg Japánban először külföldi előadók, Ludwig Busse (1862–1907), majd őt felváltva, 1893-tól Raphael Koeber (1848–1923).

Inoue Tecudzsi (井上 哲次郎, 1855–1944), az 1881-ben kiadott szótár összeállítója elsőként kapott professzorátust a Tokió Egyetemen.³⁹ Ő a keleti filozófia tárgykörében tartott előadásokat, Kína, India és Japán kultúrájából merítve.⁴⁰ A Németországgal és a német kultúrával való kapcsolat igen fontos szerepet kapott az egész európai kultúra megismerésének folyamatában. Megalapozta Japán és Németország politikai kapcsolatát,⁴¹ megteremtette az önálló német-japanológiai és valláskutatást.⁴²

1909-ben azután megjelent Berlinben és Lipcsében *Allgemeine Geschichte der Philosophie*⁴³ címmel egy összefoglaló kötet, amelyben már a japán filozófia is teret kapott önálló fejezetként. Ennek megírására, nem véletlenül, éppen Inoue Tecudzsi-

³⁵ A szótár a filozófiai terminológia megteremtésében fontos szerepet töltött be. Az anyagról lásd: [Takano Shigeo] 高野繁男: 『哲学字彙』の和製漢語, human.kanagawa-u.ac.jp/kenkyu/publ/pdf/syoho/no37/3707.pdf 2012. 04. 25.

³⁶ Alapításáról és történetéről lásd: l.u-tokyo.ac.jp/philosophy/tetsugakukai/about.html 2012. 04. 25.

³⁷ Munkásságáról lásd: Jason Ananda JOSEPHSON: „When Buddhism Became a »Religion« – Religion and Superstition in the Writings of Inoue Enryō”, *Japanese Journal of Religious Studies* 33/1: 143–168., © 2006 *Nanzan Institute for Religion and Culture*, nirc.nanzan-u.ac.jp/nfile/2889, 2012. 11. 21.

³⁸ A Tokió Egyetemre felvett első buddhista szerzetes.

³⁹ Gino K. PIOVESANA: „One Hundred Years of Japanese Philosophy 1862–1962”, *Contemporary Religions in Japan*, Vol. 5, No. 3 Sep, 1964. 199–206., 200.

⁴⁰ Eddy DUFOURMONT: *Is Confucianism philosophy?*, utcp.c.u-tokyo.ac.jp/publications/pdf/UTCPBooklet14_04_Dufourmont.pdf, 2012. 04. 25., 75.

⁴¹ Az első világháborús ellentét egészen a 1920-as évek végéig akadályozta a két ország politikai közeledését.

⁴² Németországban az 1920-as évek közepétől éppen a zen irányzat vált igen népszerűvé. Ennek fő oka az oda látogató japán mesterek és a vallásfilozófiai kutatás kiemelkedő német alakjainak, Rudolf Ottónak és Eugen Herrigelnek közös munkája. Az 1925-ben megjelent, Ohazama Suei által fordított *Zen. Der lebendige Buddhismus in Japan*, amelyhez Otto írt bevezetést, igazi sikerkönyvé vált. Lásd: Ernst Benz: „Eckhart mester Japánban”, in: Shizuteru Ueda: *Isten lélekben való születése és az áttörés az istenséghez*, Bp., Arcticus Kiadó, 2004. 5–14., 11. Ugyanitt kiemeli, hogy 1945 után a japán zen talaján álló gondolkodók Heidegger irányításával keresték a kelet–nyugati gondolati párhuzamok lehetőségeit. A német japanológia történetéről és strukturális rendszeréről lásd: Klaus Kracht – Markus Rüttermann: *Grundriß der Japanologie*, Weisbaden, Harrassowitz Verlag, 2001.

⁴³ W. WUNDT – H. OLDENBERG – I. GOLDZIER – W. GRUBE – T. INOUE (sic!) – H. VON ARMIN – C. BEAUMKER – W. WINDELBAND: *Allgemeine Geschichte der Philosophie*, Berlin und Leipzig, A. G. Teubner Verlag, 1909.

rót kérték fel. Ő itt japán filozófiaként a japán neokonfucianista szerzőkről írt, a kortárs alkotókat nem említve.⁴⁴

A Tokió Egyetem filozófiai képzésében egyre szélesebb látókörrel fogta át a keleti és a nyugati hagyományt: mind Koeber, mind Inoue tanárai voltak Nisida Kitarónak.

Nisida két évvel a Meidzsi-restauráció után, 1870-ben született. Igen széles látókörű, kiemelkedően intelligens személyiség volt, hatalmas tudásvággyal. Az olvasás és tanulás szeretetét a szülői házból hozta magával. Édesanyja révén ismerkedett meg az Amitábha-buddhizmus ismeretanyagával,⁴⁵ a nagypai ágon gyűjtött könyvállomány révén a klaszrikus japán és kínai irodalom, valamint a neokonfucianizmus szövegeivel. A korszak porosz, számára rideg iskolarendszere nagy megpróbáltatást jelentett számára, ám az iskolaévekben kötött életre szóló barátságot a későbbi világhírű zen-buddhizmus kutatóval, Szudzuki Daiseu Teitaróval (鈴木 大拙 貞太郎, 1870–1966). A matematika és a nyugati nyelvek tanulmányozása után a filozófiai stúdiumot választja a Tokiói Egyetemen, ahol 1894-ben szerzett diplomát. Életének egy jelentős eseménye volt, hogy Szudzuki biztatására a híres japán ülőmeditáció, a zen gyakorlásába kezdett, amely során el is érte – igen különös körülmények között – a megvilágosodást, vagyis a *szatorit*. A megvilágosodás elérése az első pillanatban feloldhatatlan csalódást jelentett a számára, ami miatt fel is hagyott a zen gyakorlásával, ám évekkel később saját élménye mintegy beérett benne, teljesen átformálva gondolkodását. A zen gyakorlása mellett megtanult számos nyelven, hogy az európai klasszikusokat eredetiben olvashassa. Intellektuális hozzáállására jellemző, hogy tanítványai *Denken Szenszeinek*, „Gondolkodni Tanár Úrnak”⁴⁶ nevezték. Nisidában a keleti és nyugati magas kultúra különleges integrációja és szintézise jelent meg, aminek érdekes aspektusa, hogy sok pályatársával és tanítványával ellentétben ő soha nem utazott el nyugatra. Az áttörő sikert és később az országos ismertséget *A jó kutatása* 1911-es megjelenése hozta el számára. A mű alap gondolata: a tisztán nyugati filozófia művelése a keleti gondolkodás alapjainak feladása nélkül, és ez a Nisida nevéhez kötődő későbbi Kiotói Iskola⁴⁷ alapkonceptiója lesz.

Az egyben közreadott művet a szerző valójában több szakaszban írta meg, ezt az előszóban hangsúlyosan ki is emeli. A kész szöveg négy fő fejezetből tevődik össze, amelyek: *A Tiszta Tapasztalás* (純粹經驗, *Dzsunszui keiken*), *A Valóság* (実在, *Dzsidudzai*), *A Jó* (善, *Dzen*) és *A Vallás* (宗教, *Súkjó*). Ezeket a fő fejezeteket Nisida alfejezetekre osztva fejtette ki a következő tematika szerint:

⁴⁴ A japán filozófia egészének európai értelemben vett jó áttekintést adja: J. W. HEISIG – T. P. KASULIS – J. C. MARALDO (eds.): *Japanese Philosophy: A Sourcebook*, Honolulu, UHP, 2011.

⁴⁵ Az Amitábha-buddhizmus hatását Nisidára lásd: M. DEMMEL: *Der Begriff der Reinen Erfahrung bei Nishida Kitarō und William James*, München, M Press, (Martin Meidenbauer Verlagsbuchhandlung) 2004. 268–286.

⁴⁶ Michiko YUSA: *Zen and Philosophy: An Intellectual Biography of Nishida Kitarō*, UHP, Honolulu, 202. 67.

⁴⁷ Az iskoláról és szerzőiről lásd: Athenaeum – 無の場所 a semmi helye, Athenaeum, 1994.

I. A Tiszta Tapasztalás

1. A tiszta tapasztalás [純粹經驗, *Dzšunszui keiken*]
2. A gondolkodás [思惟, *Szi*]
3. Az akarat [意志, *Isi*]
4. Az intellektuális szemlélet [知的直観, *Csiteki csokkan*]

II. A valóság

1. A vizsgálódás kiindulópontja [考究の出立点, *Kókjú no suttacuten*]
2. A tudás-jelensége (tudat) az egyetlen, ami létezik [Egyedül a tudomás létező] [意識現象が唯一の实在である, *Isiki gensó ga juiicu no dzšicudzai dearu*]
3. A valóság tulajdonságai [实在の真景, *Dzšicudzai no sinkei*]
4. A valóság örökké azonos forma szerint létező [真实在は常に同一の形式を有っている, *Sindzšicudzai va cuneni dóicu no keisiki (v) o atteiru*]
5. Az igaz-valóság eredeti, alapvető forma-mintázata [真实在の根本的方式, *Sindzšicudzai no konponteki hósiki*]
6. Az Egy valóság [唯一实在, *Juiicu dzšicudzai*]
7. A valóság egyedi alakja és kiteljesedése [实在の分化発展, *Dzšicudzai no bunka batten*]
8. A természet [自然, *Sidzen*]
9. A szellem [精神, *Szeisin*]
10. Isten mint valóság [实在としての神, *Dzšicudzai tosite no kami*]

III. A Jó

1. A viselkedés (a) [行為, *Kói*]
2. A viselkedés (b)
3. Az akarat szabadsága [意志の自由, *Isi no dzšijú*]
4. Az értékek tanulmányozása [価値的研究, *Kacsiteki kenkjú*]
5. A morálfilozófia különböző tanításai (1) [倫理学の諸説, *Rinrigaku no soszecu*]
6. A morálfilozófia különböző tanításai (2)
7. A morálfilozófia különböző tanításai (3)
8. A morálfilozófia különböző tanításai (4)
9. A Jóság (A tevékenység elmélete) [善 (活動説, *Dzen (Kacudószeecu)*)]
10. A személyes jóság [人格的善, *Dzšinkakuteki dzen*]
11. A jócselekedet motivációi (A jóság formamintái) [善行為の動機 (善の形式), *Dzenkói no dóki (Dzen no keisiki)*]
12. A jócselekedetek céljai (A jóság belső tartalma) [善行為の目的 (善の内容), *Dzenkói no mokuteki (Dzen no naijó)*]
13. A tökéletes jótett [完全なる善行, *Kandzen naru dzenkó*]

IV. A Vallás

1. A vallásos vágyakozás [宗教的要求, *Súkjóteki jókjú*]
2. A vallás valódi természete [宗教の本質, *Súkjó no honsicu*]
3. Isten [神, *Kami*]
4. Isten és a világ [神と世界, *Kami to szekai*]
5. Bölcsesség és szeretet [知と愛, *Csi to ai*]

A témakörökön keresztül a *tiszta tapasztalás* megvalósulásának folyamatát mutatja be. Ez a fogalom Nisidánál William James (1842–1910) és Wilhelm Wundt (1832–1920) úttörő munkásságának alapjaira épülve egyesíti a buddhizmus tiszta tapasztalás *szatoriban* átélt élményét a kísérleti pszichológia nyugati tapasztalás fogalmával. A *jó kutatásának* egyik legfontosabb jellemzője, hogy Nisida nem, vagy alig említ a szövegben buddhista vagy keleti párhuzamokat. A szöveg a japánokat kívánja megismertetni a nyugati filozófia és pszichológia eredményeivel, ám ennek ellenére az eredeti japán szöveg számos fogalmi és képi utalást tartalmaz, amelyek a buddhista és keleti szemlélethez kötik. Ezek feltárása hatalmas filológiai munkát követel meg, és egyben azt is jelenti, hogy a japán eredeti írásjegyeit elhagyva a szöveg teljes jelentésrétegét visszaadni lehetetlen.

A *jó kutatása* első kiadása a *Kódókan* (弘道館) gondozásában Tokióban jelent meg, 261 oldalon.⁴⁸ A második, 1923-as kiadás közreadója az 1913-ban alapított és 1914-től működő Iwanami Shoten (岩波書店)⁴⁹ volt. Ennek a kötetnek a terjedelme 314 oldal volt.⁵⁰ Ez a kiadás tette ismertté Nisidát egész Japánban. A harmadik kiadás 1936-ban jelent meg. A további kiadások már Nisida 1945-ös halála után láttak napvilágot. A szerző életműkiadásában (*Nisida Kitaró Dzensú*, 西田幾多郎全集) az első kötetben adták közre.⁵¹

Ahogy az egész mű, úgy a hozzá írt előszó is minden mondatában Nisidára jellemző alkotás. Ha az egész műből csupán ezt olvassuk el, akkor is feltárul előttünk a szerző jellegzetes gondolkodása, szövegformázása és egyéni hangvétele. Állításait és meglátásait sem itt, sem a műben nem magyarázza feltáró igénnyel, a benne sokszor meglehetősen hosszú időn át érlelt gondolatot egyszerűen elénk tárja, az olvasóra bízva a sokszor igen magvas kijelentés felfejtését. Szemléletes példa erre a tapasztatról megfogalmazott szentenciája a szövegből: „Maga a tapasztalás mindezen a gyökere, és erre támaszkodva tudtam elkerülni a hipotéziseket.”

A szövegben beszél mind a mű születéséről, mind annak felépítéséről és javasolt olvasásmódjáról is. Hangsúlyosan kiemeli *A jó kutatása* második szakaszának, a valósággról írt könyvnek a központi szerepét. Mint a leírtakból kiderül, a könyv olvasója számára ezt önállóan elolvasható szakaszként ajánlja. Ahogy a szövegben nem

⁴⁸ iss.ndl.go.jp/books/R100000039-I001746234-00, 2012. II. 21.

⁴⁹ Iwanami Shoten.

⁵⁰ iss.ndl.go.jp/books/R100000002-I000000562367-00, 2012. II. 21.

⁵¹ Újabb kiadása: *Nisida Kitaró Dzensú I.*, Tokyo, Iwanami Shoten, 2003.

találunk közvetlen buddhista utalásokat, úgy a nyugati szerzőket és tárgyalt témákat sem magyarázza a japán olvasó számára. Adottnak veszi, hogy olvasója mind a keleti, mind a nyugati ismeretanyag birtokosa. Bár a szöveg ezek alapján nehéz olvasmánynak tűnik, fogadtatása a japán olvasóközönség részéről nem várt sikert jelentett. A könyv több kiadása elfogyott, széles rétegek lelkesedtek érte, társadalmi elhelyezkedéstől függetlenül. Az előszóban Nisida kitér a szöveg születésének körülményeire is, illetve arra a tényre is, hogy a később tervezett szöveg módosításokra sem a kiadás előtt, sem később nem került sor. Az írást így változatlan formában adták ki a szerző élete folyamán összesen háromszor. A későbbiekben mind az olvasók egy rétegének szemében, az erősödő kritika olvasatában, mind Nisida számára a könyv a „túlságosan pszichologizáló” bélyeget kapta meg, ám ezzel együtt iránymutató és programadó jelentőségre tett szert. A negyedik szakasz a vallás és az európai értelemben vett Istenfogalom feltárását és bemutatását célozza, aminek nyelvi érdekessége a *kami* (神) írásjegyének a keresztény Isten értelmében történő használata. Ezt nem Nisida használja így először, addigra ez már megszokott, ám Japán szempontból a *kami* fogalom szótári jelentésbővülésére kiváló példát ad. Emellett, ahogy a *tecugaku* terminust a 19. századi nyelvújítás hozományaként alkották meg, úgy a vallás, a *súkjó* (宗教) szakkifejezése is ekkor születik meg – addig a japán nyelv nem ismert ilyen fogalmat. A japán olvasó számára minden magyarázat nélkül utal olvasmányaiból Ernst Mach és Hegel műveire.

Az előszóban Nisida felhívja a figyelmet egy, a szövegben igen fontos szerepet kapó fogalomcsoport, a hipotézisek, előfeltevések kérdéskörére. Ezek ellentétesek a tiszta tapasztalással, amennyiben az a tudat nem-konstruált, nem elemző, spontán területét jelentik. A szöveg lezárásában a filozófus mint a megismerés kényszerében élő, sorsszerű feladatát beteljesítő személy jelenik meg, amely egyben Nisida erős öndefiníciója is.

A szöveg kulcsfogalmát jelentő tiszta tapasztalás Nisida számára az egy és oszthatatlan valósággal egyenértékű fogalom, aminek feltárása a filozófia egyetlen és egyetemes célkitűzése.

*Előszó [A jó kutatása első kiadásához]*⁵²

Ezt a könyvet akkor írtam, amikor a Kanadzava középiskolában tanítottam. Az elején arra gondoltam, hogy részletesen megírom a „Valóságról” szóló szakaszt és önmagában kiadom. De a betegség és más egyéb tényezők miatt ezt nem tudtam megvalósítani. Így töltöttem el néhány évet, ami alatt a gondolkodásom is megváltozott. Ráébredtem, hogy célkitűzésemet nagyon nehéz elérni. A könyvet egyszerűen ki akartam adni úgy ahogy van.

⁵² A szöveg forrása: Az *Aozora Bunkó* japán elektronikus könyvtár: aozora.gr.jp/cards/000182/files/946.html, 2012. 11. 21.

A könyv második és harmadik része készült el először, majd az első és negyedik részt adtam hozzá.

Az első részben a tiszta tapasztalás fogalmát tártam fel, amely gondolkodásom alapját képezte, de annak, aki először olvassa a könyvemet, jobb ezt a fejezetet először kihagyni.

A második részben filozófiai gondolkodásomat foglaltam össze, ez alkotja a mű gerincét.

A harmadik részben a másodikra alapozva a Jóról való gondolataimat írtam le, de ezt is lehet önálló gondolati egységként olvasni. A negyedik részben a vallásról való gondolatokat írtam le, amin régóta elmélkedtem. A vallás a filozófia végső fázisa. Ezt a negyedik részt betegségem idején írtam le, és emiatt nem tudtam a gondolatokat kifejteni. Ezzel együtt ebben a részben le tudtam írni gondolataimat. Az ok, ami miatt a könyvnek *A jó kutatása* címet adtam, az volt, hogy bár a szöveg első felében a filozófiatörténeti kutatással foglalkoztam, a közepén és a végén az élet kérdéseiről írtam.

Már régóta ki szerettem volna fejteni a tiszta tapasztalást mint egyetlen valóságot. Először Mach könyvét olvastam, de ezzel nem voltam elégedett. Ez után arra gondoltam, hogy a tapasztalat nem az egyes ember sajátja, hanem a tapasztalás minden ember [léte] alapja. Maga a tapasztalás mindennek a gyökere, és erre támaszkodva tudtam elkerülni a hipotéziseket. Amikor a tapasztalást aktív mozgásnak gondoltam el, képes voltam a Fichte utáni filozófiával harmóniára lelni, és a könyv második részét is elkészíteni. Természetesen gondolataim nem tökéletesek.

Mefisztó kineveti a gondolkodó embereket, csak füvet legelő baromnak tekintve őket, de van olyan filozófus, mint Hegel, aki azt mondta, hogy büntetésből lesz az ember filozófus. Aki egyszer evett a tiltott gyümölcsből, annak muszáj ezzel foglalkoznia.

Meidzsi 44. évének első hónapjában

Kiotóban

Nisida Kitaró

Bibliográfia

6. *Students Studying in the Netherlands at the End of the Edo Period*: ndl.go.jp/nichiran/e/s2/s2_6.html
- E. BENZ: „Eckhart mester Japánban”, in: Shizuteru UEDA: *Isten lélekkben való születése és az áttörés az istenséghez*, Budapest, Arcticus Kiadó, 2004. 5–14.,
- C. CHEUNG: *Japanese Philosophy in Chinese-Speaking Regions*, nirc.nanzan-u.ac.jp/publications/EJPhilosophy/PDF/EJPO-Cheung.pdf, 2012. 04. 25., 201.

- A. COBBING: *The Japanese Discovery of Victorian Britain*, Avon, Bookcraft, Midsomer Norton, 1998. 28.
- A. M. CRAIG: *Civilization and Enlightenment: The Early Thought of Fukuzawa Yukichi*, USA, President and Fellows of Harvard College, 2009.
- M. DEMMEL: *Der Begriff der Reinen Erfahrung bei Nisida Kitaró und William James*, München, M Press, (Martin Meidenbauer Verlagsbuchhandlung) 2004. 268–286.
- G. S. DOMBRADY: *Watanabe Kazan*, Hamburg, GNVO, 1968.
- E. DUFOURMONT: *Is Confucianism philosophy?* utcp.c.u-tokyo.ac.jp/publications/pdf/UTCPBooklet14_04_Dufourmont.pdf, 2012. 04. 25., 75.
- FARKAS M. I.: *A japán modernizáció ideológiája*, Budapest, L'Harmattan, Károli Könyvek, 2018.
- B. FRELLESVIG: *A History of the Japanese Language*, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo, Delhi, Dubai, Tokyo, Cambridge University Press, 2010. 403–404., 406–411.
- R. F. HACKETT: „Nishi Amane—A Tokugawa—Meiji Bureaucrat”, *The Journal of Asian Studies*, Vol. 18, No. 2., Feb., 1959. 213–225., 214.
- M. HAKOISHI: „Die Phänomenologie in Japan”, *Zeitschrift für philosophische Forschung*, Bd. 37, H. 2, Apr.–Jun., 1983. 299–315., 299.
- I. P. HALL: *Mori Arinori*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1973.
- T. R. H. HAVENS: „Comte, Mill, and the Thought of Nishitani Amane in Meiji Japan”, *The Journal of Asian Studies*, Vol. 27, No. 2., Feb, 1968. 217–228., 219.
- T. R. H. HAVENS: „Scholars and Politics in Nineteenth-Century Japan: The Case of Nishi Amane”, *Modern Asian Studies*, Vol. 2, No. 4, Meiji Centenary Number, 1968. 315–324.
- J. W. HEISIG – T. P. KASULIS – J. C. MARALDO – eds: *Japanese Philosophy: A Sourcebook*, Honolulu, UHP, 2011.
- M. B. JANSEN: *The Making of Modern Japan*, Cambridge, Massachusetts, London, England, The Belknap Press of Harvard University Press, 2000. 210–214.
- M. B. JANSEN: „Rangaku and Westernization”, *Modern Asian Studies*, Vol. 18, No. 4, Special Issue: Edo Culture and Its Modern Legacy, 1984. 541–553.,
- J. Á. JOSEPHSON: „When Buddhism Became a »Religion« – Religion and Superstition in the Writings of Inoue Enryō”, *Japanese Journal of Religious Studies* 33, 2006/1, 143–168., *Nanzan Institute for Religion and Culture*, nirc.nanzan-u.ac.jp/nfile/2889, 2012. II. 21.
- Nisida Kitaró Dzensú I.*, Tokyo, Iwanami Shoten, 2003.
- E. KIYOKA (trans.): *The Autobiography of Yukichi Fukuzawa*, New York and London, Columbia University Press, 1966.
- K. KRACHT – M. RÜTTERMANN: *Grundriß der Japanologie*, Weisbaden, Harrassowitz Verlag, 2001.
- J. F. MORAN: *The Japanese and the Jesuits*, London and New York, Routledge, 2004.

- Takayanagi NOBUO: *Japan's „Isolated Father” of Philosophy: Nishi Amane 西周 and His „Tetsugaku 哲学”*, utcp.c.u-tokyo.ac.jp/publications/pdf/UTCPBooklet19_06_K. V. OPZOOMER: *A vallás gyümölcse*, Bp., Magyar Prot. Irodalmi Társaság, 1908.
- G. K. PIOVESANA: „One Hundred Years of Japanese Philosophy 1862–1962”, *Contemporary Religions in Japan*, Vol. 5, No. 3, Sep., 1964. 199–206., 199.
- P. PÖRTNER – J. HEISE: *Die Philosophie Japans*, Stuttgart, Alfred Kröner Verlag, 1995. 330.
- J. PROUST: *Europe through the Prism of Japan*, Indiana, UNDP, Notre Dame, 5.
- I. SHIGEMI: *Philosophia, Ethica and Aesthetica in the Far-Eastern Cultural Sphere: Receptions of the Western Ideas and Reactions to the Western Cultural Hegemony*, nichibun.ac.jp/~aurora/pdf/9Philosophia.pdf, 3. 2012. 04. 25.
- R. M. SPAULDING: „Japan's Search for Cultural Identity”, *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 14, No. 4. Sep., 1972. 514–520., 514–515.
- M. SUGIMOTO – D. L. SWAIN: *Science and Culture in Traditional Japan (A.D: 600–1854)*, MIT Press, 1978.
- C. TOTMAN: *Japán története*, Budapest, Osiris Kiadó, 2006. 387.
- F. B. VERWAYEN: „Tokugawa Translations of Dutch Legal Texts”, *Monumenta Nipponica*, Vol. 53, No. 3., Authumn, 1998. 335–358.
- R. WARDY: *Aristotle in China*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.
- W. WUNDT – H. OLDENBERG – I. GOLDZIEHER – W. GRUBE – T. INOUE (sic!) – H. Von Armin – C. Beaumker – W. Windelband: *Allgemeine Geschichte der Philosophie*, Berlin und Leipzig, A. G. Teubner Verlag, 1909.
- M. YUSA: *Zen and Philosophy: An Intellectual Biography of Nishida Kitarō*, Honolulu, UHP, 202. 67.

Rezümé

Nisida Kitarō 1911-ben publikálta az önálló, nyugati típusú japán filozófia kulcsszövegének számító A jó kutatása című művét. A szerző a későbbi Kiotói Iskola filozófiai műhelyének központi személyisége, a ma is működő irányzat megalapozója. A szövegben a tiszta tapasztalás nyugati értelemben vett fogalmából kiindulva mutatja be a japán olvasók számára a nyugati filozófia és pszichológia eredményeit, úgy, hogy közben a japán kulturális hagyomány tapasztatáról nem mozdul el. Az első kiadáshoz írt előszava sok szempontból megvilágítja a szerző gondolkodását, reflektorfénybe állítva a kimondott és a kimondatlan között húzóó rejtett szálakat. Annyira jellegzetesen nisidai mű, hogy megérdemli önálló bemutatását és lefordítását.

Kulcsszavak: Nisida Kitarō, japán filozófia, japán történelem, filozófiatörténet

Abstract

The first Japanese preface to Nishida Kitaró: Researching the Good

In 1911, Nishida Kitaro published An Inquiry into the Good, a key text in independent, Western-style Japanese philosophy. The author is the central figure in the philosophical workshop of the later Kyoto School, the founder of the trend that still operates today. Starting from the concept of pure experience in the Western sense, the text presents Japanese readers with the results of Western philosophy and psychology without moving away from the foundations of Japanese cultural tradition. The preface to the first edition illuminates the author's thinking in many ways, highlighting the hidden threads between the spoken and the unspoken. It is such a typically Nishidian work that it deserves its own presentation and translation.

Keywords: Nishida Kitaro, Japanese Philosophy, Japanese History, History of Philosophy